

EKONOMIJA

Dr. Domagoj Sajter
fotografije Ivan Hren

Mali krediti od sv. Franje do Muhameda Yunusa

Pokretanje poduzetničkog duha i rješavanja važnih životnih problema putem mikrokredita - pružanjem financijskih usluga klijentima slabijih prihoda, s ciljem ublažavanja siromaštva

■ Što je zajedničko traktorima koji blokiraju ceste, novomu izdanju domaćih desetogodišnjih obveznica od tričavih 3.500.000.000,00 kuna plus 350.000.000,00 eura (koje »ne predstavlja novo zaduženje« - pojasniše građanima, koje se smatra vrtićarcima, da se ne bi možda prestrašili), i stečaju primjerice »Peveca«? Zapravo, više toga, no kao temeljna značajka mogla bi se nazrijeti bujica raznoraznih problema nakon zatvaranja priljeva novca. Financijski sustav je krvotok gospodarstva; ono što nije dobro prokrvljeno trne, a čemu se dotok potpuno zavrne, ožeže infarkt. »Topla voda« reklo bi se: sve su to još u srednjem vijeku primijetili i franjevci. Siromaštvo je bila životna preokupacija sv. Franje Asiškoga. Siromašni su izolirani i isključeni iz financijskoga krvotoka, te su

prisiljeni snalaziti se na čudnovate načine da bar nekako kompenziraju nezgodu što ih ne obasjavaju pozitivne odlike novca. Siromasi su najveći kreativci svijeta: mačji je kašalj pronalaziti npr. nove lijekove, osmišljavati robote i filozofirati o virtualnom, digitalnom dobu kada je želudac pun, no valja »normalno« živjeti s manje od pet kuna dnevno: školovati se, raditi, liječiti se itd. Njihova je inventivnost neprimijećena i nepriznata: siromašni su građani za suvremene banke onoliko atraktivni klijenti koliko i osobe bez automobila za automehaničare. Budući da siromašni u pravilu nemaju pristup kreditima, vrlo im je teško izmisliti se iz zamki bijede. Mogu oni biti marljiviji i od mrava i pčela zajedno, imati stalan posao (sa sićušnim, ali redovnim i stabilnim primanjima),

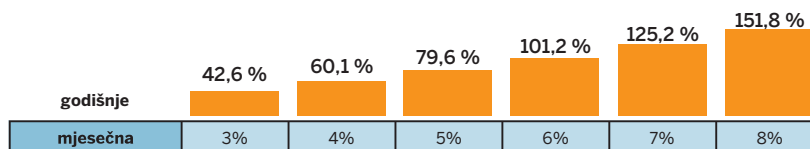
no svejedno će ih gotovo sve moderne banke promatrati kao bezvrijedne, jer je kod njih na snazi pravilo: koliko imaš - toliko vrijediš. Je li to pretjerano? Nije, to je najobičnija matematika: uzimanje jednog postotka od nekoga tko ima tisuću kuna iznosi sto puta više od uzimanja jednog postotka od onoga tko ima deset kuna. A banke žive od postotaka. Mnogi svrstavaju pristup kreditu u temeljna ljudska prava. Pod tim se podrazumijeva sljedeće: ako tko ima potrebu za kreditom kojim bi riješio neka ključna životna pitanja i taj je kredit u stanju uredno vraćati, onda bi mu se kredit morao i odobriti. Potpuno suprotno od očekivanoga: problema nema kad se iznos kredita broji u milijunima, oni nastaju kada je traženi kredit sasvim malen. Bankama se najčešće ne isplati davati vrlo malene kredite,

jer je trošak obrade gotovo jednak trošku obrade velika kredita, a prihodi od malena kredita za banku su gotovo beznačajni. S one strane vrata kuća siromah, koji ne može ponuditi klasične instrumente osiguranja kredita, i kojemu je taj kredit vjerojatno jedini način da se izvuče iz bijede: da si plati školovanje, pokrene kakav posao, plati si liječenje, nakon kojega će opet biti radno sposoban i slično. Budući da su izopćeni iz standardnoga financijskoga sustava, siromašnima uglavnom ne preostaje drugo doli obratiti se lihvarima i zelenašima: beskrupuloznim dilerima novca, kod kojih su procedura i administracija minimalni, ali je dug zato maksimalan. No tko kod takvih zaglibi, ni traktor ga neće lako izvući (bez obzira juriša li u blokadu ili se upravo vraća s njive).

Kamatna stopa

* Prema konformnom obračunu, koji se najčešće koristi, primjerice mjesečna kamatna stopa od 5,94 % potpuno je jednaka godišnjoj kamati od 100 %

K

redit je, zapravo, zamjena budućeg novca za sadašnji. Primjerice poduzetnik nema milijun kuna da bi proširio poslovanje i zaposlio nove radnike, no diže kredit na petnaest godina, i kroz to razdoblje on će malo-pomalo vratiti posuđeno. Odobrenjem kredita banka je poduzetniku, zapravo, isplatila njegov vlastiti budući novac, ali unaprijed, i to po cijeni izraženoj u obliku kamate. Pritom valja imati na umu da je banka dužna raditi procjenu valjanosti poslovnog poduhvata, i ako ocijeni da posao neće generirati dovoljno novca za povrat zajma, tad ga ne bi smjela ni odobriti. Stoga kad se bankari nađu u situaciji da su krivo procijenili klijenta te se moraju naplatiti instrumentom osiguranja, npr. prodajom nekretnosti na kojoj su upisali hipoteku, tad ih hvata glavobolja, jer osnovni posao banke nije kupoprodaja nekretnosti, i sva ta petljanja oko prodaje hipoteke (administracija, papirologija, sud, zemljišne knjige...) za bankare je u pravilu mučna: mnogostruko je elegantnije i bezbolnije ubirati novac iz kamata nego tražiti kupca za visoku prijemnicu u Strizivojini, opremljenu centralnim grijanjem i

PVC stolarijom. Dakle banke moraju biti cjediljke koje će filtrirati i razdjeljivati projekte na izvedive i kvalitetne, i na one koji to nisu.

Siromašne osobe (siromaštvo se ovdje promatra isključivo u materijalnom smislu) mogu imati i stabilne prihode i kvalitetne projekte - kolikogod maleni bili, ali zamjenu budućeg novca za sadašnji putem kredita najčešće ne mogu učiniti, čime bivaju izbačeni izvan zidina financijskog sustava. Uvidjevši poteškoće siromašnih i njihovo redovito padanje u ralje kamata srednjovjekovni su franjevci u Italiji među prvima započeli s onime što se danas naziva mikrofinanciranjem, odnosno mikrokrediti.

Pod mikrofinanciranjem podrazumijeva se pružanje financijskih usluga (ne samo kredita, već i štednje, osiguranja, plaćanja itd.) klijentima s niskim i vrlo niskim prihodima, s konačnim ciljem ublažavanja ili otklanjanja siromaštva. Dakle mikrokrediti su samo jedan element te vrste financiranja, a odnose se na davanje malih zajmova onima koji nemaju što ponuditi kao sredstvo osiguranja kredita, ili nemaju stalan posao, pa stoga ne udovoljavaju minimalnim zahtjevima tradicionalnih kreditnih institucija.

»Grameen« povjerenja

Mikrokrediti nastoje pokrenuti poduzetnički duh kod zajmoprimaca, odnosno dati im novac da bi pokrenuli kakav posao i tako zaposlili sami sebe te eventualno i svoje bližnje. Oni time pokreću i prvi kotačić u razvoju cijeloga gospodarstva, koje se, ako se pravo uzme, temelji na poduzetništvu a ne na pretilu državnom aparatu (država bi trebala biti nadzorno-uslužni servis

Kredit od 100.000 EUR na sedam godina*	Mjesečna rata po proporcionalnom obračunu	Mjesečna rata po konformnom obračunu	Razlika više plaćenog kredita zbog načina obračuna
Kam. stopa od 5 %	1.413,39 EUR	1.408,18 EUR	437,94 EUR
Kam. stopa od 8 %	1.558,62 EUR	1.544,75 EUR	1.165,39 EUR
Kam. stopa od 9 %	1.608,91 EUR	1.591,14 EUR	1.492,54 EUR
Kam. stopa od 10 %	1.660,12 EUR	1.637,93 EUR	1.863,84 EUR
Kam. stopa od 12 %	1.765,27 EUR	1.732,64 EUR	2.741,52 EUR

* Kad se obračun vrši po proporcionalnoj metodi a ne po konformnoj, onda je rata neizbježno veća. Razlika između tih dviju rata u jednome mjesecu ne mora biti iznimno velika, ali kad se sve te razlike zbroje tijekom cijelog trajanja kredita (u ovom primjeru $7 \times 12 = 84$ mjeseci), onda razlika i nije nezanemariva.

poduzetnicima, a ne nezaisna pi-javica koja im vječito isisava novac porezima i drugim davanjima, da bi ga proslijedila ufoštenim službenicima u moru agencija i inih državnih institucija). Mikrofinancijski programi nisu usmjereni isključivo na povrat kredita, nego na razvoj lokalne zajednice, stvaranje radnih mjesta i održivih prihoda, čime se stvaraju nužni preduvjeti za smanjenje siromaštva i gospodarski rast.

Interes za područje mikrofinanciranja rasplamsao se je nakon što je bangladeški ekonomist Muhamed Yunus 2006. godine dobio nagradu što on ju je nekoć osmislio švedski dinamitaš i industrijalac, pa su mnogi tada doživjeli otkrivenje: i bankar može postati Nobelovac, i to onaj za mir! Kada je 1976. godine Yunus dao prvi mikrokredit, u iznosu od cijelih 27 dolara četrdeset dvjema ženama koje su od bambusa pravile namještaj ali su za kupnju sirovine (bambusa) morale uzimati lihvarske zajmove, koji bi im onda prugutali skoro svu dobit, uvidio je potrebu za institucijom koja će davati kredite onima koji nemaju baš

ništa. Nastala je banka »Grameen« (seoska banka), koja je od osnutka 1983. godine do danas odobrila više od 6,5 milijardi dolara zajmova za više od 7,5 milijuna klijenata, od čega se 98,4 % kredita uredno vraća. Kao sredstvo osiguranja banka koristi tzv. grupe solidarnosti: male neformalne grupe koje zajedno apliciraju za kredit i u kojoj članovi međusobno jamče jedni za druge. Zanimljivo je da su većinski (94 %) vlasnici banke zajmoprimci, a ne Yunus (preostalih 6 % je u vlasništvu države), a zajmoprimci su najčešće žene. Istraživanja pokazuju da se kod žena bitno rjeđe događa neuredno servisiranje duga (eto materijala za sociologe i psihologe). K tomu se ne potpisuju nikakvi ugovori niti pravni dokumenti: sustav u potpunosti počiva na povjerenju.

Uspjeh »Grameena« pokušao se replicirati i drugdje, ali nije uvijek uspio u toliku opsegu (jedan je od razloga to što vrlo gusto naseljen prostor Azije pogoduje mikrokreditnim institucijama). Ipak, u svijetu danas posluje oko 1 400 institucija za mikrofinanciranje, koje po-

vezuju 86 milijuna zajmoprimaca s gotovo 96 milijuna dobrovoljnih zajmodavaca, a u prosjeku se tek 1,7 % kredita otpiše kao nenaplativo. (Izvor: *Microfinance Information Exchange*.)

Račun kod »Kive«

Mogu li se hrvatski građani uključiti u kakav projekt mikrofinanciranja? Jasno da mogu. Internet je omogućio bolje povezivanje onih koji nude novac i onih koji ga traže, pa postoji više mreža koje povezuju potencijalne zajmodavce i zajmoprimce. Jedna od najpoznatijih je »Kiva« (www.kiva.org), što na svahiliju znači *jedinstvo, dogovor*, a koja je dosad prikupila i podijelila ukupno 124,8 milijuna dolara kredita, s tim da prosječni kredit iznosi 398 dolara. »Kiva« je u partnerstvu sa 109 mikrofinancijskih institucija u 52-je države svijeta i njezini partneri na internet stavljaju opis projekta i fotografije osoba koje traže zajam. Svatko može otvoriti račun kod »Kive« i dati zajam od minimalno 25 dolara bilo izravno klijentu kojega odabere, ili nasumično. Zasad zajmodavci ne mogu zarađivati kamate, a glavnicu im u 98,3 % slučajeva biva uredno vraćena. Osim Kive treba spomenuti i njoj vrlo slične organizacije »United Prosperity« (www.unitedprosperity.org) i »Lend for Peace« (www.lendforpeace.org), s fokusom na Palestinu. Prednost takvih organizacija jest u tome što potencijalni zajmodavac ima neposredan uvid u bazu podataka u kojoj se nalaze zajmotražitelji i može izravno pomoći onomu kome želi - za razliku od banaka koje uzimaju štednju, ali nakon toga štetiš nema apsolutno nikakav nadzor nad time komu će banka njegov novac proslijediti.

Nakon što su Ujedinjeni narodi 2005. godinu proglasili međunarodnom godinom mikrokredita, te je sljedeće, 2006. Yunus postao Nobelovac, mikrofinancije postadoše poželjnim oblikom investiranja, pa se mnogi zaljubiše u ideju braka filantropije i profitabilnosti. Naime mikrokreditne institucije omogućuju združivanje donedavno nepojivoga: s jedne strane pomaganja manje sretnima, što prati osjećaj unutarnje ispunjenosti, znajući da se pomaže najpotrebitijima, i s druge strane solidne zarade i profitabilnosti za velike investitore. ■

Super povoljna prilika: kamata 101,2% godišnje!!!

■ Dok siromašni, zapravo, i nemaju izbor, te su često prisiljeni obratiti se lihvarima, koji vrlo rado daju novac, ne postavljajući previše pitanja (dovoljno je pogledati oglase po semaforima i kandelabrima - »bez jamaca, bez sudužnika, ne smeta HROK, ne smeta crna lista«), no isto tako vrlo rado šalju i batinaše u žetvu kamata, pad u zeleniše ruke mnogima se događa zbog neznanja. Misleći da se neće mnogo zadužiti uzmu li kredit na samo jednu godinu, zanemaruju složen kamatni račun: zeleniše naime kamate najčešće izražavaju na mjesečnoj osnovi, dok sav ostali svijet kamate izražava na godišnjoj osnovi. Igraju na kartu psihologije, jer 6 % kamata mjesečno zvuči sasvim izdržljivo, možda čak i suosjećajno. Jasno, kad bi rekli da je kamata 101,2 %, odbili bi u startu sve potencijalne dužničke robove, premda je tih 101,2 % godišnje potpuno jednako kao 6 % mjesečno. Kraj takvih kamata i najopakiji bankari izgledaju kao naivna nevinašća. Ne treba zaboraviti da je efektivna kamatna stopa (EKS) jedina prava mjera cijene kredita. To je godišnja kamatna stopa, koja uzima u obzir sve troškove koji se pojavljuju kod uzimanja kredita (trošak kredita nije samo kamata, već i naknade, interkalarni kamate, eventualni

depoziti itd.), kao i moguće manipulacije s obračunom kamata (npr. promjena obračuna tijekom trajanja otplate). Stoga je samo EKS prava, realna cijena kredita, i isključivo na nju valja obračunati pažnju. Banke su dužne objavljivati EKS (jasno, ne zato što žele, nego zato što moraju), ali je mnogo puta skrivaju u fusnote, pa ju je potrebno povećalom tražiti. Tako jedan proizvođač automobila u Hrvatskoj ima prodajnu akciju u kojoj je u prvi plan izgurana kamatna stopa ispisana velikim brojkama: 5,55 %. No ondje je i zvijezdica koja upućuje na sitan tekst ispod oglasa, u kojem stoji da je efektivna kamatna stopa i više nego dvostruko veća: »EKS već od 11,64 %«. Dakle korisnik će taj kredit platiti minimalno 11,64 %, a vjerojatno i više od toga. To što visina marketinški eksponirane kamate iznosi 5,55 % važno je koliko i visina prošlogodišnjeg snijega na Papuku: EKS je jedino pravo mjerilo cijene kredita.

Ne tako davno jedna od dvije najveće hrvatske banke davala je, rekoše oni, »socijalno osjetljive beskamadne kredite umirovljenicima«. Kredit je iznosio 2.000 kn, razdoblje otplate bilo je 10 mjeseci, kamata zaista nije bilo, ali je naknada za odobravanje iznosila 200 kn. Sve

u svemu, EKS je iznosio čak 26,5 %! Socijalna hipersenzibilnost upisana je u bankarski DNA, nema sumnje... Pri usporedbi dvaju kredita sve se naizgled može činiti isto: i iznos kredita, i razdoblje otplate, i visina kamatne stope, ali način obračuna kamata može učiniti bitnu razliku. Najčešće se koristi kamatni račun koji podrazumijeva konformni obračun kamata, a ne proporcionalni (u nekim bankama proporcionalni obračun nazivaju *direktnim*). Drugim riječima, kad god se koristi proporcionalni obračun (ili se tijekom otplate kredita odjednom prelazi s konformnog na proporcionalni obračun), čitatelj treba znati da će platiti - više. Ako kredit iznosi primjerice 100.000 eura, otplaćuje se sedam godina, a kamatna stopa iznosi 10 %, zajmoprimac će u konačnici banci vratiti skoro 1.900 eura više samo zato što je korišten proporcionalni obračun, a ne konformni. Nema ovdje nikakve prijevare, u ugovoru će sve jasno pisati, a na zajmoprimcu je da bude upućen što je to konformni, a što proporcionalni obračun kamata. Opet EKS i ovdje stoji kao smjerokaz, i prije podizanja bilo kakvih kredita valja skoknuti do optičara po kakvu dobru lupu.